

УДК 37.013.77:811.111]-057.874

**ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПСИХІЧНИМИ ОСОБЛИВОСТЯМИ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ЇХ ТИПАМИ ІНТЕЛЕКТУ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Шевченко С. І., Халимон І. Й.

Стаття присвячена дослідженню теорії множинного інтелекту Г. Гарднера, згідно якої існує вісім типів інтелекту: лінгвістичний (вербальний), музичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, кінестетичний, внутрішньо-особистісний, міжособистісний, натуралістичний. Завдання дослідження: 1) дослідити зв'язок між розвитком психічних процесів молодших школярів та їх домінуючими типами інтелекту у процесі навчання іноземної мови; 2) розробити комплекс вправ, спрямований на розвиток різних типів інтелекту учнів 4-х класів загальноосвітніх шкіл. Висновки на основі результатів дослідження полягають у тому, що: 1) деякі психічні характеристики молодших школярів сприяють як розвитку іншомовної комунікативної компетентності, так і формуванню різних типів інтелекту; 2) завдання вчителя – ідентифікувати домінуючий тип інтелекту кожного учня та організувати навчання таким чином, щоб вплинути на інші типи інтелекту, тим самим викликати в учнів індивідуальний навчальний резонанс; 3) запропонований комплекс вправ може бути адаптованим відповідно до потреб певної групи учнів.

Ключові слова: множинний інтелект, типи інтелекту, теорія множинного інтелекту, психічні особливості молодших школярів.

В статье проанализирована теория типов интеллектов Г. Гарднера, согласно которой существует восемь основных типов: лингвистический (вербальный), музыкальный, логико-математический, визуально-пространственный, кинестетический, внутриличностный, межличностный, натуралистический, экзистенциальный. Авторы исследуют связь между развитием психических процессов младших школьников и их доминирующими типами интеллекта в процессе изучения иностранных языков и предлагают разработанный ими комплекс упражнений, направленный на развитие различных типов интеллектов учащихся 4-х классов общеобразовательных школ.

Ключевые слова: множественный интеллект, типы интеллекта, теория множественного интеллекта, психические особенности младших школьников.

The reseach deals with the analysis of the theory of multiple intelligences by H. Gardner, according to which there are eight types of intelligences: linguistic (verbal), musical, logical-mathematical, visual-spatial, kinesthetic, intrapersonal, interpersonal, naturalistic. The aims of the study are 1) to examine the correlation between the development of psychological processes of primary learners and their dominant types of intelligence in the process of foreign language learning; 2) to work out a system of exercises, aimed at developing different types of intelligences of 4th grade pupils in secondary schools. The conclusions based on the research findings are that: 1) some psychological characteristics of primary learners contribute to the development of both: communicative competence in a foreign language and different types of intelligences; 2) the teacher's task is to identify the dominant type of intelligence of each learner and to organize learning in such a way as to affect not only dominant but weak types of intelligence as well, so as to cause the learners' individual educational resonance; 3) the suggested system of exercises can be adapted by teachers to meet the needs of a particular group of learners.

Key words: multiple intelligences, types of intelligence, theory of multiple intelligences, psychological characteristics of primary learners.

Постановка проблеми. Всі, хто оволодівають іноземною мовою, мають власний індивідуальний стиль навчання. Те, що одна людина може виконати з легкістю,

може бути непосильним завданням для іншої. Можна припустити, що рівень виконання завдання залежить від інтелекту людини, який вимірюється IQ тестами. Проте професор Гарвардського університету Говард Гарднер спробував довести, що насправді кожна людина володіє не одним загальним інтелектом, а декількома типами інтелекту, чим можна пояснити її здібності в одній сфері і недостатні вміння в іншій. Свої погляди він виклав у книзі "Структура розуму: теорія множинного інтелекту" (1983) (*Frames of mind: the theory of multiple intelligences*).

На протипагу загальноприйнятій теорії про існування лише лінгвістичного і логіко-математичного інтелектів, Говард Гарднер припустив, що існує 8 типів інтелекту: лінгвістичний (вербальний), музичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, кінестетичний, внутрішньоособистісний, міжособистісний, натуралістичний. Кожна людина володіє всіма типами інтелекту, проте вони розвинені різною мірою.

Ряд зарубіжних дослідників (Н. Андерсон, Т. Армстронг, Г. Гарднер, К. Грін, Дж. Карсон, А. Лонгхіні, Дж. Морган, Р. Оксфорд, Р. Теннер, М. Фонсека Т. Хоерр та інші) довели, що теорію множинних інтелектів можна застосувати для підвищення ефективності навчання, іноземних мов зокрема. Проте чи можна спиратися на неї на всіх етапах вивчення іноземних мов, адже в учнів початкової школи інтелект ще не є сформованим? **Мета даної статті** – дослідити зв'язок між розвитком психічних процесів молодших школярів та їх домінуючими типами інтелекту у процесі вивчення іноземних мов та запропонувати комплекс вправ, спрямований на розвиток різних типів інтелектів учнів 4-х класів загальноосвітніх шкіл.

Виклад основного матеріалу. Для початку проаналізуємо типи інтелектів, запропоновані Г. Гарднером. Він визначає інтелект як здібність розв'язувати життєві проблеми і створювати продукт, який має культурну цінність [5, с. 2–7]. Чому саме інтелект, а не "форми знань", "інтелектуальні компетенції", "розумові здібності" чи "розумові вміння"? Гарднер пояснює, що важливим є не сама назва, а поняття: люди (якщо вони нормальні) мають деяку кількість потенційних інтелектуальних компетентностей, які вони в змозі розвивати, за умов наявності відповідних стимулюючих факторів [3, с. 300]. Тобто у тлумаченні поняття "інтелект" акцент робиться на використанні здібностей у реальних життєвих ситуаціях.

Яскравим прикладом домінуючого **лінгвістичного** (вербального) інтелекту є поети та письменники. Проте необов'язково вміти писати вірші і твори для людей з цим типом інтелекту. Представники цього типу легко складають і розповідають оповідання, пишуть твори, опановують нову лексику, беруть участь у дискусіях, обговореннях. Для вивчення іноземних мов краще володіти лінгвістичним інтелектом, оскільки навчання відбувається через слово, інструкцію в усній та письмовій формі. Лінгвістичний тип інтелекту має зв'язок з музичним, оскільки їх поєднує аудіо-слуховий канал отримання знань [3, с. 77–103].

Музика, порівняно з мовою, займає невелике місце у житті багатьох людей. Якщо лінгвістична неграмотність викликає негативні емоції, то музична неграмотність сприймається цілком нормально. Для того, щоб володіти **музичним інтелектом**, необов'язково бути композитором чи співаком. Люди з музичним інтелектом краще оволодівають мовою, якщо вона представлена у піснях, римівках, джазових наспівах. Музичне мислення не ідентичне лінгвістичному чи логіко-математичному, оскільки відбувається за своїми правилами. Музика тісно пов'язана з рухами, жестами тому і викликає бажання здійснювати танцювальні рухи [3, с. 116–117].

На відміну від лінгвістичного та музичного інтелектів **логіко-математичний тип** не має відношення до аудіо-слухового каналу [3, с. 135]. Ця форма думки пов'язана із зіткненням зі світом речей і виникає через їх упорядкування, встановлення кількості, групування за певною ознакою тощо. Люди з логіко-математичним інтелектом люблять логічні завдання, такі, що містять цифри; їм легко розв'язувати кросворди, ребуси; вони схильні вдаватися до глибокого аналізу ситуації, структурування інформації, виявляють точність у вирішенні проблем; працюють у ситуаціях з чіткими відповідями тощо. Чи є логіко-математичний інтелект у центрі людського інтелекту? Чи є він найголовнішим серед інших типів? Автор теорії доводить, що логіко-математичний інтелект ні в якому разі не є вищим за інші типи [3, с. 135–179].

Візуально-просторовий інтелект пов'язаний зі здібностями чітко сприймати візуальний світ, здійснювати трансформації, модифікації над первинним сприйняттям, що дозволяє створювати нове бачення предметів і ситуацій [3, с. 179]. Люди, з розвиненим візуально-просторовим інтелектом, вміють малювати, створювати презентації, діаграми, карти, схеми, розбирати речі і складати їх назад, візуалізувати інформацію зручним чином. Яскравими представниками цього інтелекту є інженери, скульптори, архітектори, художники.

Кінестетичний інтелект – це здібності контролювати рухи тіла та вміло оперувати предметами [3, с. 218]. Яскравими представниками цього типу є танцюристи, плавці, атлети, актори, які для успішного виконання завдань вміють поєднувати кінестетичний інтелект з музичним та лінгвістичним. Люди з кінестетичним інтелектом вміють маніпулювати предметами, виражати свої дії через моторну діяльність, навчаються краще у рухах, іграх, змаганнях, наслідуванні; вони люблять займатися спортом, рукоділлям, бути фізично активними, танцювати, виступати, зображувати дії пантомімою, жестикулювати, грати з предметами тощо. Даний інтелект містить у собі такі фізичні якості, як координацію, баланс, спритність, силу, гнучкість, а також тактильні здібності [3, с. 217–249].

Головними здібностями в **особистісному** інтелекті є усвідомлення свого власного відчуття життя та здатність помічати та розрізняти інших особистостей. Цей інтелект пов'язаний не з типом мислення, а зі спрямованістю особистості та з її основними установками стосовно інших. Тому Гарднер розділяє цей тип інтелекту на внутрішньоособистісний та міжособистісний. У чистому вигляді вони зустрічаються, обов'язково, у поєднанні з іншими типами інтелекту.

Люди з **внутрішньоособистісним** інтелектом схильні виконувати завдання в індивідуальному режимі; вони аналізують свій досвід, вдаються до рефлексії, контролюють свої емоції і настрої, ставлять індивідуальні цілі, переслідують свої власні інтереси, навчаються через спостереження і слухання. Яскравими представниками цього типу є автори романів.

Той, хто володіє **міжособистісним** інтелектом, навпаки, навчається краще у групі, допомагає іншим вирішувати завдання, має багато друзів, є активним членом команди, надає перевагу співпраці. Представниками цього типу є політики, релігійні лідери, вчителі, соціальні працівники [3, с. 253].

Пізніше Гарднер виявив ще натуралістичний інтелект, який пов'язаний зі здібностями розпізнавати і класифікувати різні види флори і фауни. Люди з **натуралістичним** інтелектом мають інтерес до всього живого, що оточує нас, люблять проводити експерименти, відчувають відповідальність за охорону і збереження природи, проводять багато часу на свіжому повітрі, колекціонують рослини, комах, метеликів, камінці, слухають звуки природи, помічають зв'язки у природі, класифікують флору і фауну [4, с. 24].

Жоден з перелічених типів інтелекту не існує ізольовано від інших. Суспільство не зацікавлене у формуванні одного інтелекту у чистому вигляді [3, с. 333]. Всі типи інтелекту працюють одночасно і доповнюють один одного по мірі того, як людина залежно від своїх потреб розвиває свої здібності. Наприклад, юрист має володіти лінгвістичним інтелектом (наводити переконливі аргументи), міжособистісним (спілкування зі свідками), логічним (аналізувати ситуацію) тощо [3, с. 334].

Для методики навчання іноземних мов теорія інтелекту Гарднера має особливе значення. Вона застерігає, що при доборі вправ, завдань, прийомів роботи не слід зосереджуватися лише на домінуючому типі інтелекту. Завдання вчителя – за допомогою спеціально розроблених тестів ідентифікувати домінуючий тип інтелекту кожного учня та організувати навчання таким чином, щоб вплинути на інші типи інтелекту, тим самим викликати в учнів індивідуальний навчальний резонанс. Це дасть їм змогу досягти найвищого ступеня засвоєння навчального матеріалу. Проте не варто уповати лише на теорію Гарднера і сподіватися, що вона є єдиним способом досягнення цілей навчання. Не слід забувати про інші чинники ефективного навчання, які реалізуються у комплексі (врахування вікових, психологічних, індивідуальних особливостей учнів, формування мотивації, дотримання загальнодидактичних та методичних принципів навчання, комунікативна спрямованість усіх

етапів навчання, адекватність прийомів та режимів роботи, застосування сучасних навчальних матеріалів, стратегій навчання тощо).

Гарднер прослідкував еволюцію всіх типів інтелекту. Їх формування відбувається від народження людини і проходить певні стадії розвитку. До початку шкільного навчання діти мають лише інтелектуальні задатки, деякі з котрих можуть не бути явно виражені, проте, коли молодші школярі починають оволодівати шкільними предметами (математикою, мовами, музикою, природознавством, хореографією, малюванням, трудовим навчанням, фізкультурою тощо), виникає потреба цілеспрямовано розвивати свої потенційні інтелектуальні компетенції.

У сучасній вітчизняній психології розвиток інтелекту трактується у контексті теорії розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського. В цій теорії підкреслюється соціальна сутність людини. У процесі інтелектуального розвитку дитини відбуваються зміни й у її психічному розвитку. Психічні процеси набувають змін: від мимовільного до довільного запам'ятовування, від наочно-образного до абстрактно-логічного та теоретичного мислення. Ускладнюється розумова діяльність дитини [1, с. 47]. Тобто розвиток психічних функцій молодших школярів позитивно відображатиметься на розвитку різних типів інтелекту дітей. Провідна діяльність молодших школярів – навчальна, найкраще розвиває інтелект [1, с. 80].

Під час уроку іноземної мови, на відміну від інших уроків, можна виконувати завдання, які розвиватимуть всі типи інтелектів: тут можна і співати, і танцювати, і розв'язувати приклади, і малювати, і робити фізичну розминку тощо. Деякі психічні особливості молодших школярів сприяють одночасно оволодінню іноземною мовою й формуванню різних типів інтелектів. Розглянемо їх детальніше.

У молодшому шкільному віці відбувається формування інтелектуальних операцій (порівняння, класифікація, перелік об'єктів, їх групування, зіставлення, узагальнення), які є характеристиками логіко-математичного інтелекту.

Молодші школярі проявляють надзвичайні здібності до імітації зразків іншомовного мовлення. Бурхлива фантазія та допитливість спонукають до придумування різноманітних казок, оповідань, віршиків. Ці особливості молодших школярів пов'язані з розвитком лінгвістичного інтелекту.

Потреба дітей молодшого шкільного віку в піснях, віршах, римуваннях, джазових наспівах характеризує музичний інтелект.

Учні початкової школи найкраще оволодівають знаннями через прості навчальні дії: малювання, розфарбовування, вирізання, наклеювання, які коментуються іноземною мовою. Це так зване "інструментальне навчання", пов'язане з розвитком моторики, тобто візуально-просторовим інтелектом.

Навчання іноземної мови у початковій школі базується на використанні гри. Діти постійно відчувають потребу в рухах, розігруванні сценок, жестикуляції, пересуванню по класній кімнаті, фізичній розминці. Це характеристики кінестетичного типу інтелекту.

Оскільки на уроці іноземної мови іншомовне спілкування відбувається в різних режимах (індивідуальному, парному, груповому, фронтальному тощо), то можна забезпечити розвиток як міжособистісного, так і внутрішньоособистісного інтелектів. Молодші школярі потребують індивідуальної уваги і заохочення. Їм подобається говорити про себе, свої інтереси. Усвідомлення свого "я" сприяє розвитку навчальної компетентності [3, с. 263]. Дитина усвідомлює свою поведінку і приводить її у відповідність до соціальних норм. Новоутворенням цього віку є здатність до рефлексії. Ці психічні особливості співпадають з розвитком внутрішньоособистісного інтелекту.

Учням початкової школи характерний психологічний егоцентризм (велике бажання бути в центрі групи). В цей період відбувається ознайомлення з правилами поведінки у школі, в учнівському колективі створюється соціальна ситуація розвитку дитини (за термінологією Л. С. Виготського). Діти пізнають, що таке дружба, та усвідомлюють своє місце в ній. Ці особливості молодших школярів демонструють формування міжособистісного інтелекту.

Будь-які процеси мислення дитини пов'язані зі сферами її інтересів, обізнаністю з явищами навколишнього світу. Дітям недосяжний світ речей дорослих.

Любов та інтерес до тварин, особливе ставлення до всього живого є відображенням дитячого світу. Ці особливості є задатками натуралістичного інтелекту.

Після діагностики вчителем початкової школи домінуючих типів інтелекту своїх учнів він виявить, що не всі з них володіють лінгвістичним типом інтелекту, який є найкращим для опанування іноземних мов. Йому треба подбати про те, щоб на уроці виконувалися завдання, які сприятимуть розвиткові не лише домінуючих типів інтелекту, а й тих, які ще недостатньо або зовсім нерозвинені, оскільки без цього не можна забезпечити гармонійне становлення особистості.

Зважаючи на вікові та психологічні особливості молодших школярів, а також на різні типи інтелектів, якими вони володіють, пропонуємо комплекс вправ, який можна використовувати під час вивчення теми "The world of nature" у 4 класі за підручником О. Карп'юк [2]. У межах цього блоку вивчається минулий час, ступені порівняння прикметників. Ми не зосереджували свою увагу на музичному інтелекті, оскільки у підручнику пісні, наспіви присутні на кожному уроці. Особливістю розробленого комплексу є поєднання вправ, спрямованих на розвиток всіх типів інтелектів у комплексі та розташування їх в ієрархічній послідовності від розумових умінь найнижчого порядку до найвищого (згідно з таксономією Б. Блума).

1. Тип вправи: 1) рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, візуально-просторовий, натуралістичний, внутрішньоособистісний.

Завдання: Look at the weather symbols opposite each day of the week. 1) write down what they mean; 2) describe the weather during the week.

Режим виконання: 1) індивідуальний, 2) фронтальний.

2. Тип вправи: рецептивна, некомунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, натуралістичний, візуально-просторовий, кінестетичний, внутрішньоособистісний.

Завдання: Bingo-game. Read the list of weather-words. Choose 5 of them and write them down. The teacher will read out words. If you have this word, cross it out. If you cross out all the words from your list, say Bingo!

Режим виконання: індивідуальний.

3. Тип вправи: рецептивна, некомунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, кінестетичний, натуралістичний, внутрішньо-особистісний.

Завдання: Listen to my statements about today's weather. Stand up if the statement is true, sit down if it is false.

Режим виконання: фронтальний.

4. Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, натуралістичний, візуально-просторовий, кінестетичний, міжособистісний.

Завдання: Work in groups. 1) Read the description of the weather and draw it. 2) Compare the pictures in class.

Режим виконання: 1) груповий, 2) фронтальний.

5. Тип вправи: рецептивно-продуктивна, умовно-комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, логіко-математичний, кінестетичний, натуралістичний, міжособистісний.

Завдання: Work in 2 groups. Correct the false statements in turn. For every correct answer you'll get a point. The team with the greatest number of points will win.

Model: – It is snowy in summer. – Oh, no. It is snowy in winter.

Режим виконання: в групах.

6. Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, логіко-математичний, кінестетичний, натуралістичний, візуально-просторовий, міжособистісний, внутрішньоособистісний.

Завдання: Jigsaw reading: 1) *Work in pairs. Find out about the weather round the world yesterday. Ask and answer questions to complete the information. Model: What was the weather like in London? – It was rainy.*

2) *Which city was the hottest? The coldest.*

3) *You work on the weather channel. Speak on the weather round the world.*

Режим виконання: 1) парний, 2) фронтальний, 3) індивідуальний.

7. Тип вправи: продуктивна, комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, логіко-математичний, натуралістичний, міжособистісний.

Завдання: Compare yesterday's and today's weather.

Model: It was sunny yesterday. Today it is sunny too. / But today it is rainy.

Режим виконання: парний.

8. Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, математичний, візуально-просторовий, натуралістичний, кінестетичний, міжособистісний.

Завдання: 1) Put the lines of the dialogue in right order. 2) Act it out.

Режим виконання: парний.

A telephone conversation

I'm OK. What's the weather like there in London?

Hello!

It's cold and snowy.

I'm fine thank you. And you?

Well, it's rainy but warm. What's the weather like there in Kyiv?

Hello! How are you?

9. Тип вправи: продуктивна, комунікативна.

Тип інтелекту: лінгвістичний, натуралістичний, кінестетичний, міжособистісний.

Завдання: Have a telephone conversation. Student A: You are in Lviv. Describe the weather to your friend from New York. Student B: You are in New York. Describe the weather to your friend from Lviv.

Режим виконання: парний.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що деякі психічні характеристики молодших школярів сприяють як розвитку іншомовної комунікативної компетентності, так і формуванню різних типів інтелекту. Завдання вчителя – ідентифікувати домінуючий тип інтелекту кожного учня та організувати навчання таким чином, щоб вплинути на інші типи інтелекту, тим самим викликати в учнів індивідуальний навчальний резонанс. Запропонований комплекс вправ покликаний здійснювати вплив на різні типи інтелекту молодших школярів та може бути адаптованим відповідно до потреб певної групи учнів.

Подальшу перспективу дослідження вбачаємо в організації пробного навчання та формулюванні методичних рекомендацій.

Література

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. / И. А. Зимняя. – М. : Издательская корпорация "Логос", 2000. – 384 с.

2. Карп'юк О. Д. Англійська мова : підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. Д. Карп'юк. – Тернопіль : Лібра Терра, 2015. – 200 с.

3. Gardner H. Frames of mind. The theory of multiple intelligence / Howard Gardner. – New York : Basic books, 2011. – 467 p.

4. Gardner H. Multiple intelligences: New horizons / Howard Gardner. – New York : Basic Books, 2006. – 300 p.

5. Hoerr Thomas R. Becoming a multiple intelligences school / Thomas R. Hoerr. – USA : Association for Supervision and Curriculum Development, 2000. – 115 p.